

Recenze

Smolík, J. (2020). *Psychologie terorismu a radikalizace: jak se z beránek stávají vlci*. Mendelova univerzita v Brně.

Terorismus měl do 11. září 2001 docela jiný význam. Toto datum široce změnilo mysl lidí na Západě v pocitech strachu a ohrožení ze strany islámských fundamentalistů. Není náhodou, že po mnoha dalších teroristických činech v západní Evropě reagují Evropané na vnější identifikační znaky příslušnosti k islámskému náboženství s obavami nebo přinejmenším s opatrností, což se někdy zaměňuje s xenofobií. Globalizace, která se často předkládá jako objektivní nevyhnutelnost, umožňuje import kdysi vzdálené náboženské jinakosti islámu do konzumní západní společnosti, která si sama prošla problematickou sekularizací. 20. století, které se se sekularizací vyrovnávalo ideologickými náhražkami křesťanství (nebo jeho naprostou negací) v podobě marxleninismu nebo německého wotanského nacismu, by mělo být pro Evropana poučnou zkušeností, že ne vždy kategorické zavrhování starých řádů má za následek emancipaci člověka od panského útlaku a příchod lepších časů.

Monografie brněnského politologa a psychologa Josefa Smolíka se s tématem terorismu vypořádává z mého pohledu ve třech důležitých rovinách, přičemž není analytickou prací ve smyslu hlubšího rozboru konkrétních teroristických jednání např. ve vztahu k liberálnímu kapitalismu; ta by však stála za pozornost, protože jsou nám geograficky a politicky blízké např. teroristické aktivity Frakce Rudé armády, Olovená léta v Itálii nebo tzv. státní terorismus ČSSR a výcvik antikapitalistických teroristických skupin ze zemí třetího světa.

První rovina jeho textu spočívá právě v pojmu radikalizace, tedy popisu určité dynamiky vývoje postojů k užívání násilného zastrašování protivníka s politickým, náboženským nebo jiným cílem. Tuto část Smolíkova textu lze vnímat jako cennou především v pohledu na rekrutační nástroje teroristických skupin, a to primárně propagandy, která se zdála být vymýcena politickým koncem SSSR v roce 1991. Propaganda je i nadále jedním z nejvlivnějších nástrojů pro posilování zmíněné dynamiky radikalizace. Oněch proměnných, které se na radikalizaci jedinců, ale i celých sociálních skupin podílí je mnoho. Smolík v této souvislosti píše i o důležitých modelech radikalizačního procesu, jako je např. metafora schodiště od Moghaddama, která vysvětluje dynamiku radikalizace prostřednictvím schodiště s přízemím a pěti patry, přičemž každé patro vyjadřuje určité psychologické procesy. Prostor mezi třetím a čtvrtým schodem považuji za zajímavý z pohledu vnitřní legitimizace agrese, která je hlavním hybatelem následných psychologických posunů v radikalizaci.

Druhá část se týká financování teroristických skupin, což je politicky velice problematická pasáž, ale o to více důležitá, poněvadž může ukazovat „konstrukční“ chyby našeho vlastního systému (liberální demokracie) umožňující tržní poloilegalitu, ale i samotných státních aktérů angažujících se právě ve finanční podpoře teroristických skupin, ne vždy jsou cíle takového jednání snadno odhalitelné. Do této kategorie patří státní terorismus, se kterým má naše země jako bývalý satelit SSSR bohatou zkušenost. Státní terorismus však nebyl a není jednorozměrný fenomén, který můžeme spojovat pouze s tzv. osou zla (jak byla definována především americkými politiky), do které patří či patřily země jako Libye, Sýrie, SSSR, Kuba, Írán či KLDK. Aféra Írán-Contras z dob Reaganovy éry je jedním z příkladů,

kdy i tzv. „dobré státy“ se dopouští financování terorismu a obchodu s drogami. Jde o proces hybridizace války, kterou velice trefně popisoval a předpovídal Carl Schmitt v Teorii partyzána.

Třetí rovina či část, kterou považuji za důležitou, a to primárně ve vztahu k sociální pedagogice, jsou preventivní opatření a deradikalizační metody boje s terorismem. Smolík popisuje různá systémová opatření proti vzniku terorismu. Tato opatření mají ve většině případů mezinárodní charakter, protože soudobý terorismus je až na určité výjimky fenoménem transnacionálním. Například EU a její Výbor regionů stanovily tři pilíře v podobě prevence, intervence a trestu. Tento třístupňový přístup může připomínat kategorizaci sociální či zdravotní prevence. Skutečnost však zaostává, protože se nevěnuje náležitá pozornost např. No-Go zónám a jiným vyloučeným lokalitám hlavně u militantního islámu, což příkladně západní Evropa silně pociťuje v podobě skutečných smrtících teroristických činů. Takřka by se chtělo říct, že účinným prostředkem je metodická depistáž v takových komunitách, kde radikalizace hrozí. Smolík zmiňuje dle Vegrichtové kritéria, která jsou určující ke zvolení adekvátních metod intervence a jimi jsou tradičně věk, pohlaví, sociální status, náboženské vyznání a trestní minulost. Jako hlavní úskalí celého deradikalizačního procesu lze vidět v principu odmítnutí dané ideologie jako souboru postojů a hodnot, které terorismus a radikalizaci sytí, protože liberální demokracie je rovněž ideologií, která sice nenabízí prvoplánový fanatismus a eskalaci radikalismu, ale rovněž určitý žebříček hodnot, které jsou z pohledu kulturního relativismu, který je v západním světě ustáleným postojem, nesouměřitelné s jinými kulturními hodnotami. Vytváří to tak případný prostor pro tvorbu legitimacy teroristického jednání jako nástroje emancipace, identifikace a rozvoje vlastní identity. I s takovými názory se lze v dnešní době setkat.

U radikalizace platí podobná opatření jako u politického extremismu (který je rovněž součástí terorismu); prevence, informovanost, kvalifikovanost a represe. Kvalifikovanost Smolík dobře popisuje právě v širší a cílené prevenci, ale i vzdělání odborníků, kteří se problematikou radikalizace zabývají. Typizace prostředí, kde všude může radikalizace patologicky růst a proliferovat je zásadní. Za užitečné lze považovat znalost tzv. psychologických háčeků, což jsou právě faktory, na které se propaganda soustředí, jedná se zejména o prostá řešení určitých druhů frustrací, ale i tzv. praktickou metapolitiku, kdy nenápadnou formou a prostřednictvím běžných aktivit (sport, hudba a obecně volnočasové aktivity) se získává mládež pro další protopolitické či politické cíle. Ne vždy však je motivací podpory extremismu a terorismu šablona frustrací, existují i jedinci, často stojící v hierarchii teroristických a extremistických organizací na řídicích pozicích, jejichž jedinou motivací je ideologické nepřátelství a nenávisť. Lze souhlasit se Smolíkem, že význam sociálních služeb pro mládež, kde mohou působit vyškolení a vzdělaní sociální pedagogové, sociální pracovníci a speciální pedagogové, vč. psychologů a psychiatrů, bude narůstat. Zároveň však bude růst tlak na efektivitu sociálních služeb, což bude vznášet nemalé nároky na kompetentnost sociální pedagogiky a sociální práce v těchto oblastech. Změny a rychlost v procesu radikalizace jsou globální a v permanentním pohybu. Proto je vzdělávání odborníků v těchto oblastech nutno pojmut jako kontinuální.

Smolíkův text lze doporučit celé odborné komunitě, která se danou problematikou zabývá.

Michal Ševčík

Helianthus – Institut pro kulturu a vzdělávání, z. s.

Informace o autorovi monografie

Doc. PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M. působí jako docent na Ústavu sociálních studií na Fakultě regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity v Brně. Na Masarykově univerzitě vystudoval politologii, psychologii a sociální pedagogiku. Na Central European Management Institute (CEMI) v Praze vystudoval obory Bezpečnostní a krizový management a Korporátní právo. V roce 2018 se habilitoval na Policejní akademii ČR v oboru Bezpečnostní management a kriminalistika. Odborně se zaměřuje na bezpečnostní politiku, subkultury mládeže, radikální politické strany a politickou psychologii. Je autorem a spoluautorem více jak deseti monografií a více než dvou set odborných článků a studií v domácích i zahraničních časopisech.

Informace o autorovi recenze

Mgr. Michal Ševčík je statutárním zástupcem spolku Helianthus – Institutu pro kulturu a vzdělávání. Zabývá se vztahem filozofie, politických věd a sociální pedagogiky. Spolupracuje s Fakultou regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity v Brně v rámci podpory tzv. třetí úlohy univerzity v obci. Je autorem a spoluautorem monografií, sborníků, konferenčních příspěvků či odborných recenzí v oblasti politických věd a sociální pedagogiky.